

ТАРГЕТИНГЪТ И КУЛТУРНОТО НАСЛЕДСТВО: УНИЩОЖАВАНЕ НА КУЛТУРНОТО НАСЛЕДСТВО ПО ВРЕМЕ НА КОНФЛИКТИ

Радослав Чалъков

Военна академия „Георги Стойков Раковски“

Резюме: Въоръжените конфликти засягат много аспекти на живота. Освен жертвите от въздействието по военни цели, конфликтите често включват повреди или унищожаване на културното наследство. Значителните предизвикателства, пред които сме изправени през ХХІ век, усложняват опазването и на културното наследство по време на военни операции. Все по-широкото използване на социалните медии осигурява незабавно гледане и пропагандиране на съсипеването на културното наследство и в много случаи безвъзвратното му унищожаване, а от друга страна, прецизните боеприпаси увеличават очакванията, че обектите на културното наследство ще бъдат пощадени по време на конфликти. Това очакване често води до засилено недоволство и разочарование, когато обектите не са защитени или се превръщат в съпътстващи повреди/щети. Тази статия разглежда ролята на таргетинг процеса при въздействие върху културното наследство по време на конфликти.

Ключови думи: таргетинг ефект; културно наследство

Въведение

Съвместният таргетинг трябва да протича по начин, гарантиращ, че всяко действие съответства на приложима правна рамка, особено по отношение на принципите на Международното хуманитарно право/Закона за въоръжения конфликт (IHL/LOAC) и че всеки риск от съпътстващи загуби е пропорционален на очакваното военно предимство, което ще бъде реализирано. Таргетингът е всеобхватен процес, определящ какви смъртоносни или несмъртоносни ефекти могат да бъдат създадени чрез действия в един или повече физически, виртуални или когнитивни домейни, синхронизирано и по начин, при който кинетично или некинетично въздействие би довело до желания резултат (Andonov 2022, pp. 40 – 45). Като процес, той осигурява възможност за избор на широк спектър от опции за въздействие, имащи за цел да оптимизират военните действия чрез избягване дублирането на усилия, създаването на взаимно неутрализиращи се ефекти и чрез гарантиране, че правилните цели се въздействат в правилния ред, в точното време и чрез правилните способности.

Изложение

Правилното протичане на таргетинг процеса е пряко изражение на единството на усилията и концентрацията на сила, които са фундаменталните принципи на една операция/кампания. И това е много повече от просто избор на цели за тяхното физическо унищожение. В определени ситуации планирането на въздействие по определена цел може да е най-доброто решение за генериране на желания ефект, но на практика е само един елемент от целия спектър от възможни опции, каквито могат да са и психологическите операции, като в определени моменти се включва и въздействието върху културните ценности на дадена държава.

Причините варират от случайни, като небрежно безразличие, съпътстващи повреди или действия, или липса на познания за културни ценности, до умишлени, като безразборно използване на огневи средства или умишлено заличаване на културни обекти с цел подкопаване на решимостта на противника. Операциите/конфликтите са съпътствани от разруха, страдание и загуби, които могат да се усещат дълго време след тяхното приключване, дори когато се провеждат под логото на военна необходимост, щетите често са необратими. Културното наследство (КН) е общ ресурс и общо благо, чието опазване е свързано с интересите на държавата и с националната сигурност. Неговото опазване от унищожаване или увреж-

дане е в основата на икономическото развитие на едно общество. От военна перспектива, унищожаването на културното наследство има потенциала да подкопае икономическото възстановяване на една държава след конфликт и следователно може да доведе до продължаване на нестабилността.

Културното наследство включва артефакти, паметници, сгради, обекти и музеи, които осигуряват разнообразни както културни, така и финансови ползи за дадена страна. Това включва и такива, които имат символично, историческо, художествено, етнологично или антропологично, научно и/или социално значение. Също така КН може да бъде както материално, така и нематериално. Последното включва практики, представяния, изрази, знания и умения – както и инструменти, предмети, артефакти и културни пространства, свързани с тях – които общностите, групите и отделните хора могат да разпознаят като част от своето културно наследство.

През цялата история КН е било засегнато по един или друг начин от провежданите (провеждащи се в момента) конфликти. Сградите и паметниците са се превърнали в обекти за въздействие, а произведенията на изкуството и артефактите са разграбени за постигането на желаните ефекти за определени участници в конфликта. В някои случаи културни обекти и предмети също са умишлено унищожени. Един от най-известните примери за културно наследство, което е било целенасочено унищожавано, е от времето на Втората световна война, когато нацистският режим систематично е разграбвал и унищожавал изкуство и културни обекти в цяла Европа. Друг пример, свързан със запазване на културното наследство е представен във филма “The Monuments Men” (2014 г.), базиран на истинска история. Във филма е подчертано значението на КН за цялото общество. Историческите паметници и сгради символизират растежа и развитието на човешката цивилизация. Те не са по-важни от човешкия живот, но са нещо за което си струва да се бориш, за да защитиш. КН включва „осезаемото, визуално и тотемно културно изражение на общност, общество, нация и в крайна сметка на човечеството“¹.

Това са носители на историческа памет, национална идентичност и имат научна или културна стойност както за отделната държава, така и обществото като цяло. „С възникването на нациите в модерно време интересът към културното наследство се засилва, защото допринася за национална идентичност и чувството за принадлежност“².

Въздействието върху КН обаче не е исторически проблем, то продължава да бъде характеристика в много скоршни конфликти. Сабине

фон Шорлемер³ твърди, че „умишлените и систематични действия срещу културното наследство са се разпространили в значителна степен“ след унищожаването на статуите на Бамия Буда от талибаните в Афганистан през март 2001 г. Умишленото унищожаване на културното наследство се е превърнало в отличителен белег на последните конфликти в Близкия изток и Северна Африка – Ирак, Сирия, Либия, Ерусалим и Мали.

Защитата на културното наследство (ЗКН) по време на въоръжен конфликт е законово упълномощена военна задача и е приложима за всички операции. Изискванията за защита на културните ценности (ЗКЦ) попадат в рамката на Закона за въоръжените конфликти (Law of Armed Conflict (LOAC)). Защитата на културните ценности е регламентирана в Хагската конвенция от 1954 г. и включва тяхното опазване и зачитане в случай на въоръжен конфликт, както и в двата допълнителни протокола (от 1954 г. и 1999 г.), изясняващи и допълващи първоначалния договор.

В международното право КН се определя като „движимо или недвижимо имущество от голямо значение за културното наследство на всеки народ, като например паметници на архитектурата, изкуството или историята, сгради, чиято основна и ефективна цел е да съхраняват или излагат движимите културни ценности, както и центрове, съдържащи голямо количество културни ценности“.

Гореспоменатите нормативни актове изискват „опазването и зачитането на такава собственост“ (Smith 2015). Това налага международни правни задължения, неспазването на които може да доведе до наказателно преследване както на извършителите, така и на техните командири.

На практика ЗКН описва всички дейности, посветени на минимизиране на щетите/повредите върху КН във въоръжен конфликт. Тези дейности гарантират, че обектите на КН са в списъци със забранени/ограничени обекти/цели за въздействие. Защитата им може да запази и подобри военната репутация както на местно, така и на световно ниво, да поддържа способността за влияние върху тези, сред които действат военните сили, и също така да допринесе за защита на силите и свободата на водене на бойни действия (Rapport 2002). Обратно, небрежността или умишленото унищожаване делегитимират силите и могат да доведат до загуба на обществена подкрепа или подкрепа от страната домакин. В рамките на Организацията на Северноатлантическия договор (НАТО) КН има по-широк смисъл, който включва културни обекти и всички места за поклонение. По този начин НАТО определя КН като движимо или недвижимо имущество, което се ползва с признаение и защита от международно право. (Knopf & Ziegelmeier 2012).

Необходимо е всички участници в операцията/конфликта да са запознати и правилно да прилагат утвърдените процедури за зачитане и разглеждане на ЗКН на всички етапи от конфликта, ако възникне такъв случай. Тези процедури са от съществено значение за минимизиране на съпътстващите ефекти върху КН по време на конфликт, а тяхното пренебрегване може да предизвика допълнителни санкции и рестрикции. Това включва подробности и при прилагане на процедурата по таргетинг свързана с въздействие върху КН.

Таргетинг процес и защита на културното наследство

Прецизните огневи системи революционизираха воденето на съвременни бойни действия, което от своя страна създава значителни рискове за унищожаване на КН. Ако обектите от КН не се вземат предвид в таргетинг процесите, потенциалът за случайни щети/повреди ще нараства значително. Страничните щети/повреди на КН могат да бъдат и резултат от умишлено пренебрежение (легитимно или нелегитимно) или грешка, но и в двата случая могат да създадат възможност за превъзходство на противника. Въздействието върху КН, независимо дали е законно или не, може да повлияе върху общностите в зоната на операциите, може да доведе до репресивни атаки, които допълнително ескалират напрежението, разпространяват насилие и засягат защитата на силите.

Отчитането на КН по време на таргетинг процеса е както международно правно задължение, така и практическа необходимост. Освен списъкът с цели забранени за въздействие и списъкът с ограничени цели, КН също трябва да бъде включен в оценката на съпътстващите загуби (ОСЗ).

При извършване на ОСЗ се определя размерът на очакваните съпътстващи щети/повреди при плановият таргетинг. Строгият процес на разработване на цели е от съществено значение, за да се даде възможност на командирите да вземат информирани решения относно необходимостта, пропорционалността и риска от странични щети/повреди, когато въздействат върху цели близо до КН. Въздействието върху КН е забранено (Kporf and Ziegelmaier 2012). Съгласно LOAC обаче има изключение за военна необходимост, при което такива местоположения могат да бъдат определени за въздействие при обстоятелства, които прекратяват техния защитен статут. Например обект от КН може да бъде планиран за въздействие, ако противникът го окупира, като по този начин го прави законна военна цел. Тогава целта може да бъде поразена, ако „няма осъществима алтернатива

за получаване на подобно военно предимство“ и ако по време на атаката унищожаването, залавянето или неутрализирането предлага „определено военно предимство“.

Таргетинг процесът трябва да гарантира, че всички аспекти на въздействие върху планирани цели са валидни и отговарят от правна, стратегическа, политическа и разузнавателна гледна точка. Въздействието върху такава потенциална цел се разрешава или от представители на страната домакин, или от Стратегическо командване. В книгата си „Справедлива война. Традицията на справедливата война: Етика в съвременната война“ авторите Чарлс Гутри и Майкъл Куинлан изтъкват, че „не трябва да правим неща, колкото и да са законни сами по себе си, ако според нашето честно и обмислено мнение доброто, което постигат, е вероятно да бъде надделено от вредата, която причиняват нанесена на онези, които не трябва да бъдат наранявани“ (Guthrie & Quinlan 2010).

По време на цикъла на таргетинг процеса следва да бъдат обмислени всички аспекти на ЗКН и очакваните странични ефекти, които съпътстващите щети по въздействие върху КН могат да нанесат. Опазването на културното наследство е системен процес на издирване, изучаване, идентификация, документиране, регистрация, консервация, реставрация и адаптация. Закрилата на културното наследство е система от мерки за осигуряване опазването му в интерес на обществото. В процеса на планиране е задължително и участието на неправителствените организации, които със своята експертиза и опит ще допринесат за създаване на подробна бази данни с места и обекти с културно значение.

Всеки народ си има своя история, която е обществено известна и посегателството върху нея – преиначаване, фалшификация или други действия, могат да се разглеждат като опит за уронване на националния престиж, а посегателство върху ценностите – конкретна заплаха за националната сигурност на човечеството въобще⁴.

Заклучение

Културното наследство обхваща нематериалното и материалното недвижимо и движимо наследство като съвкупност от културни ценности, които са носители на историческа памет, национална идентичност и имат научна или културна стойност. Културните ценности са обществено достояние и се ползват със закрила от държавни и общински органи в интерес на гражданите. Културните ценности могат да бъдат публична и частна собственост.

Те могат да са собственост на държавата, общините, на православна църква и другите регистрирани вероизповедания, както и на физически и юридически лица⁵. Позовавайки се на това, силите на НАТО следва да бъдат способни да координират, а чрез съвместния таргетинг и да прилагат широк спектър от способности за въздействие върху различни участници в конфликта, като част от всеобхватния подход, при това в разнообразна оперативна среда. Признаването на ЗКН като мултипликатор на сила подчертава стойността на избягването на потенциални стратегически усложнения, дължащи се на необмислени тактически действия по време на конфликт.

Макар нуждата от опазване и изучаване на културното наследство да е приета из цял свят, заплахите за унищожаване при военни конфликти и демографски промени са винаги актуални. Културното наследство е универсална ценност – ето защо по правни и морални причини е необходимо да се направи всичко възможно то да бъде защитено и опазено за бъдещите поколения.

БЕЛЕЖКИ

1. Интервю с генерал-лейтенант Карл Айкенбери (бивш посланик на САЩ в Афганистан, пенсиониран от американската армия), 2020.

2. Интервю с проф. Желю Владимиров, доктор на икономическите науки и професор в Стопанския факултет на СУ „Св. Климент Охридски“ по повод 18 април – Международния ден за опазване на паметниците на културата. [онлайн].

Достъпно на: <https://dnes.dir.bg/obshtestvo/povecheto-kulturni-politiki-dnes-obvarzvat-opazvaneto-na-kulturnoto-nasledstvo-sas-sotsialnoto-i-ikonomicheskoro-razvitiie-na-rayona>).

[Последно видян: 29.02.2024 г.].

3. Сабине фон Шорлемер, председател на международното право, правото на ЕС и международните отношения в Техническият университет в Дрезден и бивш държавен министър за Саксония, Федерална република Германия.

4. [онлайн]. Достъпно на: <https://nauka.bg/2015/76/Opazvane-na-kulturnoto-nasledstvo-kato-chast-ot-nacionalnata-sigurnost-2015.pdf>.

5. Закон за културното наследство на Република България. Държавен вестник, бр. 19 от 13 март 2009 г., посл. изм. бр. 84 от 06 октомври 2023 г.

6. [онлайн]. Достъпно на: <https://www.army.mod.uk/who-we-are/formations-divisions-brigades/6th-united-kingdom-division/77-brigade/groups/>. [Последно видян: 29.02.2024 г.].

7. [онлайн]. Достъпно на: <https://ihl-in-action.icrc.org/case-study/united-states-training-military-personnel-protection-cultural-heritage>. [Последно видян: 29.02.2024 г.].

8. [онлайн]. Достъпно на: <https://theblueshield.org/about-us/who-we-are/>. [Последно видян: 29.02.2024 г.].

ЛИТЕРАТУРА

АНДОНОВ, А., 2022. От тоталната война до съображенията за съпътстващите загуби. Исторически аспекти на съвместния таргетинг. В: *Сборник с доклади от международна научна конференция „110 години традиция, качество, престиж“*, [12 – 13 април 2022 г.]. Ч. III, с. 40 – 45. София: ВА „Г. С. Раковски“. ISBN 978-619-7478-98-3.

GUTHRIE, CH. & QUINLAN, M., 2010. *Just War: The Just War Tradition: Ethics in Modern Warfare*. Bloomsbury Publishing. ISBN 978 1408820445.

KNOPE, CH. & ZIEGELMAYER, E., 2012. Fourth Generation Warfare and the US Military's Social Media Strategy. Promoting the Academic Conversation. *Air and Space Power Journal Africa & Francophonie*, vol 3, no. 4.

RAPOPORT, D., 2022. The Four Waves of Rebel Terror and September 11. *Anthropoetics* vol 8, no. 1. [online]. Available from: <http://anthropoetics.ucla.edu/category/ap0801/>.

SMITH, C., 2015. Social Media and the Destruction of World Heritage as Global Propaganda. In: *Proceedings of the II International Conference on Best Practices in World Heritage: People and Communities*. [Inaugural Lecture]. International Institute for Conservation of Historic and Artistic Work. [online]. Available from: <https://core.ac.uk/download/33108062.pdf>.

REFERENCES

ANDONOV, A., 2022. От тоталната война до съображенията за съпътстващите загуби. Исторически аспекти на съвместния таргетинг. In: *Sbornik s dokladi ot mezhdunarodna nauchna konferentsia „110 години традиция, качество, престиж“* [12 – 13 април 2022 г.]. Ч. III, с. 40 – 45. София: ВА „Г. С. Раковски“. ISBN 978-619-7478-98-3. [in Bulgarian].

GUTHRIE, CH. & QUINLAN, M., 2010. *Just War: The Just War Tradition: Ethics in Modern Warfare*. Bloomsbury Publishing. ISBN 978 1408820445.

KNOPE, CH. & ZIEGELMAYER, E., 2012. Fourth Generation Warfare and the US Military's Social Media Strategy. Promoting the Academic Conversation. *Air and Space Power Journal Africa & Francophonie*, vol3, no. 4.

RAPOPORT, D., 2022. The Four Waves of Rebel Terror and September 11. *Anthropoetics* vol 8, no 1. [online]. Available from: <http://anthropoetics.ucla.edu/category/ap0801/>.

SMITH, C., 2015. Social Media and the Destruction of World Heritage as Global Propaganda. In: *Proceedings of the II International Conference on Best Practices in World Heritage: People and Communities*. [Inaugural Lecture]. International Institute for Conservation of Historic and Artistic Work. [online]. Available from: <https://core.ac.uk/download/33108062.pdf>. [in English].

TARGETING AND CULTURAL HERITAGE: THE DESTRUCTION OF CULTURAL HERITAGE DURING CONFLICTS

Abstract: Armed conflicts affect many aspects of life. In addition to casualties from military impacts, conflicts often involve damage or destruction of cultural heritage. The significant challenges we face in the XXI century also complicate the protection of cultural heritage during military operations. The increasing use of social media provides instant viewing and propaganda for the destruction of cultural heritage and, in many cases, its irreversible destruction, on the other hand, precision munitions increase the expectation that cultural heritage sites will be spared during conflict. This expectation often leads to increased frustration and disappointment when sites are not protected or become collateral damage. This article examines the role of the targeting process in influencing cultural heritage during conflict.

Keywords: targeting effect; cultural heritage

Lieutenant Colonel Dr. Radoslav Chalakov

ORCID iD: 0000-0001-6780-9136

Land Forces Chair

Command and Staff Department

Rakovski National Defence College

82, Evlogi i Hristo Georgievi Blvd.

1504 Sofia, Bulgaria

E-mail: r.chalakov@rndc.bg